

Ibragimov Sardor

Urganch davlat universiteti Ijtimoiy-iqtisodiy fakulteti 231-guruh o'quvchisi

e-mail: sardoribragimov868@gmail.com

Telefon raqam: +99891 431 29 79

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Aleksandr Makedonskiy harbiy yurishlari, yurishlardagi yutuq va kamchiliklar, harbiy taktikalar, qo'shinlar boshqaruvi, ularning yurishlardagi samarasi tahlil qilingan va xulosalar berilgan.*

Ka'lit so'zlar: *“Aleksandr Makedonskiy”, “Rim”, “antik davr”, “harbiy taktika”, “Mesopatamiya”.*

Kirish (Introduction)

Aleksandr Makedonskiyning harbiy yurishlari. O'tgan asrning 40-50 yillaridan boshlab mil.avv. IV – milodiy IV asrlar davri O'rta Osiyo tarixini o'rganish jarayonida «antik», «antik davr» jumalari muomalaga kirgan edi. Ayrim tadqiqotchilar bu jumalarni faqat Gretsiya va Rim tarixiga nisbatan ishlatish lozim degan g'oyani ilgari surgan bo'lishlariga qaramay, O'rta Osiyo qadimgi davri bilan shug'ullanuvchi tadqiqotchi olimlar-arxeologlar, tarixchilar, antropologlar, san'atshunoslar kabilarning ko'pchiligi bu atamani O'rta Osiyo tarixiga nisbatan ham ishlatish mumkin degan nuqtai nazar tarafdori bo'ldilar [1-2].

Mil. avv. IV asrdan boshlab O'rta Osiyoning asosiy dehqonchilik vohalari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning batamom yangi, faol yo'liga o'tdiki, bu rivojlanish milodiy III-IV asrlarda inqirozga uchrash boshlaydi. Shaharsozlik madaniyati va sug'orish tartibi, yozuv va pul muomalasi, moddiy va badiiy madaniyatga oid ko'psonli va turli-tuman yodgorliklar aynan mana shu rivojlanish jarayonidan dalolat beradi. Mil.avv. 334 yil mayida (Granik daryosi yonida), 333 yil oktyabrda (Gavgamela, ShimoliSharqiy Mesopotamiyada) bo'lgan janglarda fors qo'shinlari to'la mag'lubiyatga uchradi [2]. Shundan so'ng Aleksandr uchun Ahamoniylar davlatining markazlariga yo'l ochilgan edi. Aleksandr dastavval Bobilni, so'ngra

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

Suza, Persepol, Pasargada Shaharlarini egallab fors podsholarining xazinalarini qo'lga kiritdi. So'nggi Ahamoniy hukmdori Doro III avval Midiyaga, keyin esa Baqtriyada qochib ketdi. Kursiy Rufning ma'lumotlariga ko'ra Baqtriyaga Doro III ga qarshi fitna uyushtirilib u o'ldiriladi va fitnaga boshchilik qilgan Bess o'zini Ahamoniylar podshosi deb e'lon qiladi. Ammo, Bess Aleksandrga harbiy qo'shinlarni qarshi qo'ya olmadi (1- rasm).

1- rasm. Aleksandr Makedonskiy qo'shinlari

Mil.avv. 329 yilning bahoriga qadar Aleksandr Ariya, Drang'iyona, Araxosiya kabi viloyatlarni egallab Oks-Amudaryo bo'ylariga chiqib keladi. Arrian va Kursiy ma'lumotlariga ko'ra bu paytda daryo juda sersuv bo'lib, to'lib oqardi. Amudaryodan kechuv joyini tadqiqotchilar Kelif atroflari, Chushqago'zar, Termez atroflari va Sho'rob deb hisoblaydilar. Nima bo'lganda ham, Aleksandr qo'shinlari qoplarga somon-xashak to'ldirib, ular orqali besh kun davomida Amudaryodan kechib o'tganligi haqida Yozma manbalarda ma'lumotlar saqlangan. Aleksandr qo'shinlari daryodan o'tgach Bessni ta'qib etib «Sug'd viloyati Navtakaga» yo'l oladilar (Avval Ptolomey Lag boshchiligidagi ilg'or qism, keyin asosiy kuchlar). Sug'd erlarida Spitaman boshliq mahalliy sarkardalar Aleksandrni to'xtatib qolish maqsadida Bessni asir olib unga topshiradilar. Ammo, Aleksandrda harbiy yurishlarni to'xtatish niyati yo'q edi. Navtakadan so'ng Yunon-makedon qo'shinlari Sug'diyonaning poytaxti Smarakandaga yurish qilib uni egallaydilar. Kursiy Ruf ma'lumotlariga ko'ra Yunon-makedonlar «Shaharda o'zlarining kichik gornizonlarini qoldirib, Yaqin atrofdagi qishloqlarni yondirib va vayron etib», Shimoli-Sharqqa tomon harakat qila boshlaydilar. Jizzax va O'ratepa oralig'idagi tog'li hududlarda Yunon-makedon

qo'shinlari qattiq talofat ko'radilar. Aleksandrning o'zi ham og'ir yarador bo'ladi. Shunga qaramasdan tog'li hudud aholisini qiyinchilik bilan mag'lub etgan Yunon-makedonlar dasht ko'chmanchilari saklar va sug'diyalar o'rtasida chegara bo'lgan YaksartSirdaryoga tomon harakat qiladilar [3-5].

Yunon-makedonlar Yaksart bo'yida to'xtab bu erdagi Shaharlarga o'z harbiy qismlarini joylashtira boshladilar. Ko'p o'tmay bu Shaharlar aholisi Aleksandrga qarshi qo'zg'olon ko'taradilar. Daryoning o'ng qirg'og'idagi saklar ham o'z qo'shinlarini bir erga to'play boshlaydilar. Xuddi shu paytda Baqtriya va Sug'diyona hududlarida ham Aleksandrga qarshi qo'zg'olonlar boshlanib ketadi.

Aleksandr dastlab Yaksart bo'yida o'z mavqeini mustahkamlashga qaror qilib, bu erdagi qo'zg'olonlarni bostirdi. Sug'diyonada mil.avv. 329 yil ko'zida Spitaman boshchiligidagi qo'zg'olonni (Maroqandda) bostirish uchun sarkarda Farnux boshchiligidagi qo'shinlarni jo'natdi. O'zi asosiy kuchlar bilan saklar ustiga yurish qildi. Ammo, bu yurish muvafaqiyatsiz tugadi. Natijada mahalliy zodagonlarning deyarli barchasi Aleksandr hokimiyatini tan olib uning xizmatiga o'tib ketdilar. Mil.avv. 327 yilning oxirida Sug'diyonadagi qo'zg'olonning so'nggi o'choqlari ham bostirildi. Aleksandr Makedonskiyning harbiy yurishlari.

Aleksandr Makedonskiyning harbiy yurishlari.

Yunon-makedon bosqinchilariga qarshi uch yil davomida kurash olib borar ekan, O'rta Osiyo xalqlari mislsiz jasorat namunalarini ko'rsatdilar. Ular Yunonlar o'ylaganidek, «varvarlar» va madaniyatdan orqaga qolgan emas, balki o'z davrining yuksak harbiy san'ati va madaniyatiga ega ekanliklarini namoyish etdilar. Aleksandr qo'shinlari butun Sharq davlatlarini o'zlariga bo'ysundirganlarida Sug'diyona va Baqtriyadagi kabi qattiq qarshilikka uchramagan edilar. Bu holni Aleksandr tarixini yozgan ko'pgina qadimgi davr tarixchilari ham e'tirof etadilar. O'zbekiston hududlarida yashagan mahalliy aholi o'z ozodligi va mustaqilligi yo'lida bir tan-bir jon bo'lib harakat qilganlar. Ammo, kuchlar nisbati va harbiy texnikaning teng emasligi ko'p hollarda bosqinchilar ustunligini ta'minlagan. Shunga qaramasdan bunday holatlar davlatchilik tarixida muhim iz qoldirgan. Shunday qilib Xorazm, Choch (Toshkent vohasi), Farg'ona va saklar yurti Aleksandrdan mustaqil bo'lib

qoladi. Sugʻdiyona, Baqtriya, Margʻiyona va Parfiya Aleksandrning davlatiga qoʻshilib, keyinchalik ularning hududida ayrim Yunon-makedon davlatlari vujudga keladi. Oʻrta Osiyoda istilo etilgan viloyatlar va Shaharlarni boshqarish uchun Yunon-makedon sarkardalari bilan birga mahalliy hokimlar ham jalb etilgan. Yozma manbalarning maʼlumot berishicha, Aleksandr davrida mahalliy aholi vakillaridan Fratafarn-Girkaniyada, Artaboz-Baqtriyada, Oksiart va Xorien Sugʻdiyona viloyatlariga hokimlik qilganlar. Mil.avv. 325 yilda Oksiart qoʻl ostiga Paropamis-Hindiqush viloyati topshiriladi [6].

Mil.avv. 325-324 yillarda makedonlar yaroq-aslahalari bilan qurollangan mahalliy aholi qoʻshinlari Yunon-makedon armiyasi safiga jalb etiladi. Aleksandr mahalliy hokimiyat vakillariga nisbatan maqsadli siyosat olib borgan. Mil. avv 324 yilda Suza shahrida oʻn mingta Yunon-makedon askarlari mahalliy ayollarga uylandilar. Aleksandrning oʻzi va sarkarda Gefestion Doro III ning qizlarini hamda sarkarda Salavka Spitamanning qizi Apamani xotinlikka oladilar.

Sagdullaevning fikricha, bunday yondoshuv aniq siyosiy maqsad – yangi davlatchilik barpo etish gʻoyasi bilan bogʻlangan edi. Bu davlat nafaqat turli halqlarning siyosiy birlashmasi boʻlibgina qolmay, balki uning kelajakda makedonlar va Sharq zodagonlari qon-qarindoshligi vorisligiga tayangan davlatga aylanishi rejalashtirilgan edi [7].

Koʻplab xalqlar va mamlakatlarni birlashtirib yagona davlat barpo etish gʻoyasi, insonlarni umumiy ong va yagona tafakkurga boʻysundirish gʻoyasi yangilik emas edi. Bunday gʻoyani qadimgi fors podsholari ham oʻz oldilariga maqsad qilib qoʻyganlar va oqibatda mil.avv. 490 yilda Yunon-fors urushlari boshlangan. Aleksandrning harbiy yurishlaridan soʻng Sharq va Gʻarb oʻrtasidagi keng savdo-sotiq va madaniy aloqalar rivojlana boshladi. Siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatning oʻzgarishi natijasida mahalliy va Yunon madaniyatining qoʻshilish jarayoni boshlanadi. Bu jarayonning taʼsirini moddiy madaniyatning rivojlanishida, qurilish va meʼmorchilik, kulolchilik va tasviriy sanʼat, yangi yozuvlarning tarqalishi, tangashunoslik hamda diniy eʼtiqodlarda koʻrish mumkin. Yunonlar oʻz navbatida qadimgi Sharqning juda koʻplab madaniy yutuqlarini qabul

qiladilar hamda mahalliy aholi madaniyatiga ham ta'sir o'tkazadilar. Aleksandr davridan boshlab, bir necha asrlar davomida, Sharqning siyosiy tarixi (davlat tizimi, boshqaruv usullari, qonunlar va huquq) da turli an'analarning qo'shilib rivojlanganligini ko'zatishimiz mumkin.

Xulosa (Conclusion).

Xullas, Aleksandr Makedonskiyning mil.avv.334-324 yillardagi harbiy yurishlari natijasida Bolqon yarim oroli, Egey dengizi orollari, Kichik Osiyo, Misr, Old va O'rta Osiyo, Hind daryosining Yuqori oqimigacha bo'lgan hududni qamrab oluvchi ulkan davlat toshkil topdi. Yunon-makedonlarning 330-327 yillardagi O'rta Osiyoga bosqinchilik yurishlariga qaramasdan o'sha davrda bu hududlarning ijtimoiysiyosiy va madaniy hayotida muhim o'zgarishlar bo'lib o'tdi. O'rta Osiyoga Ellin (Ellada, Bolqon yarim oroli) madaniyati kirib keldi. O'rta Osiyoning janubiy viloyatlari yirik ellinistik davlatlar tarkibiga kirib, bu viloyatlarda yangi siyosiy-ma'muriy tartib joriy etildi. Bu tartib O'rta Osiyoda madaniy, iqtisodiy, tovar-pul munosabatlarining rivojiga turtki bo'ldi. Mahalliy va ellin madaniyatining uyg'unlashuvi bo'lib o'tdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A.. O'zbekistonning o'z istiqlovl va taraqqiyot yo'li // O'zbekiston: milliy stiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. T. 1. – T.: O'zbekiston, 1996. – 39 b.
2. Karimov I.A.. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot-pirovard maqsadimiz // Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot-pirovard maqsadimiz. T.8. – T.: O'zbekiston, 2000. – 331-332 b.
3. Ahmadali Asqarov. "O'zbek xalqining etnogenezi va etnik tarixi".T., "Universitet", 2007, 139-158-165 bet.
4. Ал-Комил. VII/279. Аҳмад ибн Авазуллоҳ ал-Ҳазбий. Ал-Мотуридия: диросатан ва тақвиман. – Ар-Риёд: “Дор ас-самийй”, 2000. – Б. 86 (Бундан кейин: Ҳазбий. Мотуридия).
5. R.H.Murtazayeva. "O'zbekiston tarixi". T., "O'AJBNT", 2003, 380-bet.
6. R.Shamsutdinov, Sh.Karimov. "Vatan tarixi". 1-qism. T., "Sharq", 2010, 299-320-bet.

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

7. Ahmadali Asqarov. “O‘zbek xalqining etnogenezi va etnik tarixi”.T., “Universitet”, 2007, 149-185-bet
8. A.S.Sagdullayev “O‘zbekiston tarixi” 1- kitob “Donishmand ziyo” 2021